

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ІМЕНІ
ІВАНА БОБЕРСЬКОГО

Кафедра спортивного туризму

Скабара Р.М.

Країнознавство як наука

Лекція з навчальної дисципліни

„ТУРИСТИЧНЕ КРАЇНОЗНАВСТВО”

Для студентів спеціальності 241 Готельно-ресторанна справа

(спеціалізація «Готельно-ресторанна справа»)

“ЗАТВЕРДЖЕНО”

на засіданні кафедри спортивного туризму

„ ” 201 р. протокол №

Зав.каф _____ Кухтій А.О.

1. Місце країнознавства у системі наук.
2. Об'єкт і предмет країнознавства.
3. Методи країнознавчих досліджень.

1. Місце країнознавства у системі наук.

Країнознавство - це комплексна синтетична географічна дисципліна, що займається вивченням регіонів та окремих країн, систематизує та узагальнює дані про їх природу, населення, господарство, культуру та соціальну організацію.

Об'єктом дослідження є регіони та окремі країни, як основні одиниці соціально-політичної організації світу.

Предметом вивчення є територіальна система господарства та населення, їх зміни та функціонування.

Основним підходом є уявлення про взаємозв'язок у просторі. Використовуються наступні наукові методи: історичний, картографічний, статистичний, порівняльний, районування.

Засновником країнознавства вважаємо давньогрецького історика і географа Страбона. Він є автором "Географії" у 17 книгах, яка є підсумком усіх географічних знань античності, і "Історичних записок", які до нашого часу не збереглися. В класичному країнознавстві існувало 4 школи:

- 1) німецька школа (17-18 ст., камеральна статистика);
- 2) французька школа (основна робота - нова всесвітна географія - Земля і люди);
- 3) Бернхард Вареніус - загальна географія - антропогеографія- Ратцель;
- 4) школа районної планіровки (Баранський) - 20-30 рр. 20 ст. - Маєргойз і Машбіц. Новітній період у розвитку країнознавства почався з другої половини дев'ятнадцятого століття. Його можна розділити на такі три

часові відрізки: з середини 70-х років дев'ятнадцятого століття до Першої світової війни; міжвоєнний; після Другої світової війни і до нашого часу.

Країна – основна просторова одиниця дослідження в країнознавстві. Країна – територіально визначене політичне, національне, соціальне і культурне співтовариство з акцентом на його географічному (просторовому) положенні у світі. Часто країна є синонімом поняття держава, проте має більш культурно-історичний або соціально-економічний, ніж політичний зміст.

У географічному розумінні країна означає певну (окрему) частину суходолу, обмежену природно- чи суспільно-географічними (політичними) кордонами, яка сама здійснює суверенітет (верховну владу) на всій своїй території. Отже, держава – це незалежна країна.

У світі зараз немає єдиної думки щодо кількості держав. Вона коливається у межах 190-195. Якщо брати до уваги різні методології обчислення – то 192. Залежні країни світу – це ті, на території яких суверенітет здійснює інша держава. У науці і політиці немає єдності щодо їх кількості (нараховують від 30 до 40 залежних країн). Ми виділяємо 34 залежні країни. Отже, загальна кількість країн буде дорівнювати 226, з них 192 держави та 34 залежні країни. Європа – 43 – 2, Азія – 47 – 2, Африка 53 – 4, Північна Америка – 15 – 8, Південна Америка – 20 – 8, Австралія і Океанія – 14 – 10.

У країнознавстві прийнято вважати, що країна може самостійно здійснювати суверенітет (верховну владу) на своїй території, тобто бути державою, маючи населення не менше як 200 тисяч осіб.

Проте у світі 22 держави з населенням, меншим за 200 тисяч осіб. Гренада - 91, Домініка – 74, Андорра – 62, Ліхтенштейн – 30, Монако – 29, Сан-Марино – 24, Палау – 16, Науру – 10, Тувалу – 9, Ватикан – 0,8.

Максимально допустимою щільністю населення для більш-менш нормального розвитку держави, за підрахунками вчених, є 800 осіб на км кв. Звідси мінімальна площа країни повинна становити не менше 250 км

кв. Взявши це до уваги, визначаємо, що у світі є сім держав, площа яких є меншою від мінімально необхідної. Усі вони мають також населення, менше від мінімально необхідного. Площа – мінімальна від необхідної – Маршали, Ліхтенштейн, Сан-Марино, Тувалу, Науру – 21, Монако – 2, Ватикан – 0,4.

Найпоширенішими і найзагальнішими даними про країни світу є їх площа і кількість населення. Найбільшими за територією є світу є Росія – 17 075 тис км кв, Канада – 9971, Китай – 9573, США – 9529, Бразилія – 8512, Австралія – 7682, Індія – 3287, Аргентина – 2767, Казахстан – 2717, Судан – 2 504, Україна – 603,4 тис.км.кв.

Із здобуттям у 1991 р. Україною незалежності визначився так званий україноцентричний підхід до типології країн світу (Шаблій, 1994). Згідно з ним у світі виділяються три групи країн: країни-сусіди України; великі країни світу, стосунки з якими у соціально-економічній та політичній сферах є надзвичайно важливими для України; країни світу з значною українською діаспорою.

Перша група – це Молдова, Румунія, Угорщина, Словаччина, Польща, Білорусь та Росія. Враховуючи надчорноморське геополітичне розташування, важливе значення для України мають сусіди з боку Чорного моря – Болгарія, Туреччина та Грузія.

До другої групи належать Німеччина, США, Великобританія, Франція, Китай, Японія та Індія. Третя включає Канаду, Казахстан, Сербія і Чорногорія, Бразилія, Аргентина та Австралія. Деякі країни за рядом своїх ознак можуть входити одночасно до всіх трьох груп.

Важливе значення відіграє географічно-країнознавча типологія країн, в якій основна увага надається культурно-географічній спільності країн, а також їх географічній компактності.

У цьому плані оригінальною вважається типологія країн Європи, запропонована І.Дітчунком (1993 р.). Він виділяє чотири регіони країн у Європі: Північна Європа, Середня Європа, Південна Європа, Східна

Європа. Істотним позитивним моментом такої типології є виділення Середньої Європи.

Проте важко погодитися з відсутністю на найвищому ієрархічному рівні членування Західної Європи, а також з віднесенням до Східної Європи лише Росії.

На початку 90-х років зміни, які відбулися на політичній карті світу, викликали потребу уточнити попередні типології. Так, у багатьох офіційних документах міжнародних організацій постсоціалістичні країни і ті, що називають себе соціалістичними, стали виділяти в окремі групи.

Характерно, що деякі країни з низьким рівнем соціально-економічного розвитку (В'єтнам, деякі республіки колишньої Югославії) заявили про бажання отримати статус країн, що розвиваються.

В українській соціально-економічній географії все ще зберігається традиційний підхід до типології країн світу. Зокрема, зараз він дещо трансформувався і має ряд варіантів.

Згідно з одним, який враховує рівень і характер соціально-економічного розвитку, місце у світовому господарстві країни світу поділяють на чотири групи: економічно високорозвинені країни, країни, що йдуть шляхом ринкових перетворень, країни планової економіки, т.зв. соціалістичні, країни, що розвиваються. У кожному типі виділяються декілька підтипів країн.

До групи економічно високорозвинених країн належать США, Канада, країни Західної Європи, Австралія, Нова Зеландія, Південно-Африканська Республіка, Ізраїль. Вони займають 24% території земної суші, де проживає 15% населення світу.

Для економічно високорозвинених країн характерний дуже високий рівень концентрації економічного, технологічного і наукового потенціалів, а також найвищі показники рівня соціально-економічного розвитку. На початку двадцять першого століття ці країни зосереджували 74% ВВП світу, а ВВП на одного жителя становив 20 тис. доларів, що майже у п'ять

разів перевищує аналогічний середній світовий показник. Вони характеризуються високим рівнем добробуту населення і високим ступенем його соціального захисту.

Галузева структура ВВП економічно високорозвинених країн характеризується швидкими темпами зростання частки сфери послуг. Частка зайнятих у сфері послуг перевищує 50%.

Особливо швидко зростає частка зайнятих у фінансових послугах, освіті, охороні здоров'я, соціальному забезпеченні. Важливого значення у цих країнах набувають ділові послуги – інженерно-консультативні, маркетингові, технічне обслуговування та ін.

Головними економічно високорозвиненими країнами світу є США, Японія, Німеччина, Франція, Великобританія, Італія, Канада. На ці країни припадає половина світового ВВП і промислового виробництва.

Наймогутніша країна світу – США. Її питома вага у сумарному ВВП великої сімки становить 40%. Країна займає вагомі позиції на світовому ринку товарів, послуг і капіталів. США є головним світовим експортером усіх видів науково-технічних знань. США – лідер на світовому ринку наукомісткої продукції – робототехніки, гнучких автоматизованих систем, нових матеріалів, біотехнологій тощо.

За головними макроекономічними показниками другою за значенням країною світу є Японія, яка особливо великих успіхів досягла у створенні найновішої техніки і технології. До 70-х років минулого століття вона була найбільшим у світі імпортером чужих ліцензій. Сьогодні Японія перетворилася на важливого експортера наукомісткої продукції і науково-технічних знань.

У малих економічно високорозвинених країнах Західної Європи проживає понад 7% населення і створюється близько 8% ВВП економічно високорозвинених країн світу. ВВП на одного жителя становить 80% рівня США.

Ряд цих країн не володіють мінерально-сировинними ресурсами і тому здавна орієнтують свою економіку на активну участь у міжнародному географічному поділі праці. Провідне місце в економіці цих країн займають галузі середнього технологічного рівня, які працюють на зовнішній ринок.

Ці країни володіють вузьким внутрішнім ринком, тому експорт більшості таких країн становить значну частину виробленої продукції. Так, наприклад, Швейцарія відправляє на світовий ринок понад 90% годинників, які виробляються в країні.

В окремих країнах цієї групи дуже добре розвинені банківська справа, туризм, надання іншим країнам торгового флоту та інших послуг, що приносить значний національний дохід.

Такі країни як Швейцарія, Люксембург, Ліхтенштейн виконують функції країн-банків. У Цюриху знаходиться найбільший банківський центр світу.

Загальнонаукові та спеціальні методи у країнознавстві. Системно-структурний підхід. Методи: діалектичний, історичний, порівняльно-географічний, картографічний, описовий, літературний, статистичний, прогнозно-конструктивний.

До чинників, що перебувають у сфері загальних інтересів держави, можна віднести:

суттєву роль туризму в економічній політиці держави (інвестиційна політика,

формування споживчого ринку, ринкова рівновага і т.д.),

великий вплив туризму на закордонну політику держави,

важливе значення туризму в соціальній політиці держави,

співучасть туризму у формуванні платіжного балансу держави,

професійну активізацію суспільства,

активізацію регіонів, які відстають у господарчому розвитку.

Туристичний сектор потребує допомоги держави з огляду на:

велике значення загальної інфраструктури для туризму, її розвиток найчастіше перевищує економічні й технічні можливості туристичного сектора,

капіталомісткий та імпортомісткий характер туристичних інвестицій, деякі з них справді відзначаються дуже коротким терміном повернення, але їх упровадження і наступне сезонне використання вимагають залучення в короткі терміни великих коштів,

міждисциплінарний характер туризму, про його структуру свідчать практична взаємодія всіх галузей господарства країни, туристичний сектор,

велике значення правових засад для розвитку туризму, прикордонні формальності у випадку закордонного туризму перебувають у компетенції найвищих органів влади.

Історично склалися три підходи у ставленні до розвитку туризму: негативний, нейтральний і позитивний.

Негативне ставлення виступає в тих країнах, котрі не були або не є готові до розвитку приїжджого і виїзного туристичного руху. Його розвиток у такій ситуації мав би призвести до появи багатьох негативних явищ. Утримання негативного підходу до туризму в сучасних умовах слід трактувати як анахронізм. Держава замість того, щоб використовувати у власних інтересах туристичні потоки, не звертає уваги на оточення і намагається обмежити контакти власних громадян з іноземцями.

Трапляються, однак, зміни позитивного ставлення на негативне. Їх причиною є найчастіше політичні чи економічні проблеми, час тривання яких дуже різний. Стабілізація й усунення бар'єрів означають повернення до попереднього позитивного підходу до туризму.

Нейтральне ставлення держави до туризму на практиці трапляється набагато частіше. Влада не звертає на нього увагу, доки він не спричиняє негативні впливи на суспільно-господарське життя країни. Тут не йдеться про свідомий вплив на структуру та величину попиту і пропозиції.

Необхідність втручання може призвести до перетворення нейтрального ставлення хоча б з метою запобігання подібним дисфункціям.

Позитивне ставлення до туризму відображається у свідомих діях держави і поточному контролі впливу цього явища на його суспільно-господарське життя. З цього можна зробити висновок, що про туристичну політику в повному розумінні цього слова можна говорити тільки тоді, коли ставлення держави до розвитку туризму є позитивним, а цілі та заходи – чітко окреслені.

Ставленню держави до туризму відповідає два види впливу на згадане явище – статичний і динамічний.

Статичний вплив держави безпосередньо пов'язаний з нейтральним підходом до туризму і може перетворитись у позитивне ставлення. Таке перетворення не обов'язково матиме місце і тоді не дійде до формування туристичної політики. Втручання в такому випадку буде обмежуватися діями адміністративного характеру, що послаблює негативні наслідки, але у майбутньому гальмує розвиток туристичного руху.

Динамічний вплив завжди пов'язаний із позитивним ставленням до туризму, результатом чого є всестороннє використання цієї галузі суспільно-господарського життя в інтересах усієї держави.

Туристична політика – це діяльність, що полягає у визначення економічних, політичних, суспільних і культурних цілей, пов'язаних із розвитком туризму, в отриманні всесторонніх позитивних ефектів, що виникають з існування попиту і пропозиції, це спроби задовольнити суспільні потреби у сфері організації туризму і визначенні засобів, необхідних для реалізації зазначених вище цілей.

Види органів державної влади, дії яких є необхідними для функціонування туристичного сектора, можна поділити на такі групи: законодавчі органи держави; центральні (не туристичні) органи державної адміністрації (наприклад транспорту, охорони середовища, закордонних справ, внутрішніх справ); місцева туристична адміністрація; дорадчі

органи державної і туристичної адміністрації; туристичні господарські органи; туристичні організації.

Умовою ефективного ведення туристичної політики є вплив на всі найбільш істотні елементи попиту і пропозиції. Він повинен задовольнити запланований розвиток туризму на всіх етапах, що мають вплив на виникнення туристичних послуг, починаючи від вивчення ринку, закінчуючи оцінкою досягнутих результатів. Невід'ємною рисою динамічного впливу держави на туризм є охоплення ним усіх етапів виробництва і споживання туристичних послуг. У випадку, коли держава впливає тільки на деякі фрагменти цього процесу, відбувається статичний вплив, що за своєю суттю не може називатися туристичною політикою.

Суму етапів, які впливають на виникнення туристичної послуги, можна назвати туристичним циклом, котрий є процесом тривалим, і жоден елемент з його складу не може бути упущений у випадку динамічного впливу держави на туризм.

До елементів, що входять у туристичний цикл, слід віднести: вивчення туристичного ринку; планування розвитку туризму; будову туристичної і паратуристичної інфраструктури; підготовку кадрів для потреб туризму; конструкцію оптимальної моделі розвитку туризму; розвиток туристичного господарства; сприяння туристичному розвитку; вивчення результатів ведення політики і формулювання висновків на майбутнє.

Про потребу вивчення туристичного ринку як вихідного етапу до формулювання засад туристичної політики згадано вище. Тут варто звернути увагу на дуже важливий інформаційний аспект цього типу діяльності. Погане вивчення ринку може призвести до помилкового формулювання цілей і вибору засобів для їх реалізації. Тому вивчення туристичного ринку є дуже важливим для кожної держави, котра наважується на динамічний вплив. Одночасно проведення таких досліджень є надто дорогим з огляду на необхідність застосування методу

анкетування у випадку аналізу невимірних факторів на туристичному ринку. В кожній країні виступає конфлікт між господарською діяльністю і розвитком туристичного сектора. Проявляється він передусім там, де регіони, багаті на туристичні ресурси, одночасно володіють великими природними багатствами. В таких ситуаціях влада держави стоїть перед важливою господарською проблемою і тільки вона здатна прийняти відповідне рішення.

Спроби активізації господарського розвитку конкретних регіонів за допомогою туризму перебувають у компетенції центральних органів державної адміністрації. В їх компетенції – також визначення, в якій мірі туризм повинен спричинити реалізацію соціальної, закордонної чи культурної політики держави. Іншими словами, щоб туризм розвивався без проблем і приносив користь, він повинен бути включений у плани суспільно-господарського розвитку держави.

Розбудова туристичної і паратуристичної інфраструктур теж є складним завданням без допомоги держави. Насамперед ця діяльність дуже капіталомістка і повинна здійснюватися дуже швидко, що викликано високою еластичністю туристичного попиту і зростаючою конкуренцією на світовому туристичному ринку.

Важливою засадою є також підготовка кадрів для туризму. Це особливо важливо для закордонного туризму, де, окрім знання професії, необхідне знання іноземних мов. Навчання кадрів, яке також вимагає великих витрат, часто організовується і фінансується державою. Це не виключає можливості існування паралельного навчання за коштом туристичних організацій.

Важливим завданням держави є створення відповідних правових та економічних умов для діяльності організаторів подорожей, директорів готелів, учасників гастрономічної і транспортної бази. Через різні фінансові механізми можна діяти в напрямі преферування найбільш

відповідних елементів туристичного господарства чи формувати їх просторову структуру в певній країні.